

VAIDA KAMUNTAVIČIENĖ

ALVITO DEKANATO PARAPIJOS
XVII A. ANTROJE PUSĖJE

1654 m. prasidėję karai Lenkijos–Lietuvos valstybėje ir jų padariniai atvėrė naują epochą LDK istorijoje. Karo veiksmų nuniokotoje, bado ir maro nualintoje šalyje visuomenė didelį dėmesį skyrė sielos reikalams, sudarydama sąlygas plėtotis Katalikų bažnyčiai. Dėl šaltinių stokos sudėtinga atlikti kompleksinius Vilniaus vyskupijos parapijų padėties tyrimus XVII a. antrojoje pusėje. Archyvuose išlikę pavieniai po XVII a. vidurio karų sudaryti bažnyčių inventoriai ar vizitacijų medžiaga. Tarp jų pavyko rasti tik kelių dekanatų vizitacijų aprašymus. 1662 m. Vilniaus vyskupijos kancleris, Gardino dekanas Jonas Kazimieras Vaišnoravičius vizitavo Gardino dekanatą¹. 1668 m. buvo vizituoti Ružanų, Valkavisko, Slanimo dekanatai², o 1668–1669 m. – Kauno, Alvito ir Simno dekanatai³. Naudojantis šiais (ir kitais) dokumentais, teko tirti Slanimo dekanato bažnyčių padėtį XVII a.⁴, Kauno ir Simno dekanatus XVII a. antrojoje pusėje⁵. Tarp

¹ Gardino dekanato vizitacija, 1662 m., Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 694, ap. 1, b. 3969.

² Ružanų, Valkavisko ir Slanimo dekanatų vizitacija, 1668 m., Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB), f. 57, b. 53–41.

³ Kauno, Simno ir Alvito dekanatų vizitacija, 1668–1669 m., Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – MAB), f. 318–28550 (toliau – 1668 m. vizitacija...). Pirmasis šį ilgai šiuolaikiniams istorikams buvusį neprieinamą vertingą dokumentą pastebėjo W. F. Wilczewski, esu jam dėkinga už informaciją. Žr. plg. Waldemar Franciszek Wilczewski, „Wizytacja diecezji wileńskiej przeprowadzona przez biskupa Mikołaja Słupskiego: czas trwania i zasięg“, in: *Tarp istorijos ir būtovės*. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui, sudarė Alfredas Bumblauskas ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Aidai, 1999, p. 337.

⁴ Vaida Kamuntavičienė, „Каталіцкія парафіі слонімскага дэканата віленскага біскупства ў XVII ст.“, *Беларускі гістарычны агляд*, Менск, 2004, t. 11, c. 137–156.

⁵ Vaida Kamuntavičienė, „Kauno dekanato parapijų padėtis XVII a. antrojoje pusėje“, *Soter*, Kaunas: VDU leidykla, 2009, Nr. 30 (58), p. 127–140. Idem, „Simno dekanato parapijų

šių tyrimų įsikomponuoja straipsnyje pristatomas Alvito dekanato parapijų būklės tyrimas, kuris ateityje galbūt leis pamatyti apibendrintą Vilniaus vyskupijos situacijos XVII a. antrojoje pusėje vaizdą.

Vilniaus vyskupijos dekanatai galutinai susiformavo tik XVII a., o jų statusą įtvirtino 1669 m. įvykęs Vilniaus vyskupijos sinodas, paskelbęs dekanatų ir jiems priklausiusių parapijų sąrašus⁶. Sinodo duomenimis, 1669 m. Alvito arba Paširvinčio dekanatą sudarė: Alvitus arba Paširvin-tys (*Olwita alias Poszyrwinty*), Gražiškiai (*Grazyszki*), Vižainis (*Wizayny*)⁷, Lankeliškiai (*Lankieliszki*), Pajevonys (*Poiewonie*, Alvito filija), Bartninkai (*Bartniki*), Vištytis (*Wisztyniec*), Prieraslis (*Przerosl*), Pilypavas (*Filipow*), Bakalariava (*Bakalarzow*), Račkos (*Raczki*), Janauka (*Janowka*), Vilkaviškis (*Wilkowiszki*), iš viso 13 bažnyčių, kurios yra šio darbo tyrimų objektas. Šiuo metu septynios senojo Alvito dekanato bažnyčios yra Lietuvos Respubli-kos (Alvitas, Vilkaviškis, Lankeliškiai, Pajevonys, Bartninkai, Gražiškiai, Vištytis), o šešios – Lenkijos Respublikos (Vižainis, Prieraslis, Pilypavas, Bakalariava, Račkos, Janauka) teritorijoje, nors nagrinėjamu periodu jos priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Alvito dekanatas buvo įsikū-ręs miškais apaugusioje teritorijoje, nuo gretimo Simno dekanato rytuose skyrė Šešupės upė, Vygrių ežeras ir Juodosios Ančios upė. Vakaruose dekanatas ribojosi su liuteroniškąja Prūsijos kunigaikštyste, pietuose – su Vilniaus vyskupijos Gardino bei Augustavo dekanatais, o šiaurėje – su Žemaičių vyskupija.

1668 m. gruodžio mėn. Alvito dekanatą Vilniaus vyskupo Aleksandro Sapiegos pavedimu vizitavo Vilniaus kanauninkas, Žemaičių dekanas, Kauno prepozitas Benediktas Žuchorskis⁸. Kitaip nei lankytuose Kauno ir Simno dekanatuose, Alvito dekanate pirmiausia buvo aprašyta visų bažnyčių padėtis, o vizitacijos teksto pabaigoje pridėti visų dekanato baž-

padėtis XVII a. antrojoje pusėje“, *Lietuvos istorijos metraštis 2010/1*, Vilnius: LII leidykla, 2011 (spaudoje).

⁶ *Acta synodi diaecesis Vilnensis praesidente Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Alexandro in Macieiw Sapieha Dei et Apostolicae Sedis Gratiae Episcopi Vilnensi*, Vilnae: Typis Academicis impressum, 1669.

⁷ Šiandienėje Lenkijos teritorijoje esančių vietovių pavadinimų lietuviška forma rašoma remiantis: *Lietuviški tradiciniai vietovardžiai Gudijos, Karaliaučiaus krašto, Latvijos ir Lenkijos*, sudarė Marija Razmukaitė, Aistė Pangonytė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.

⁸ 1668 m. vizitacija... l. 143–167.

nyčių *decreta reformationis*. (Paprastai *decreta reformationis* būdavo dedami po kiekvienos parapijos vizitacijos.) Lankeliškių parapijos *decretum reformationis* sudaryta gruodžio 1 d., Gražiškių – gruodžio 4 d., Pajevonio – gruodžio 5 d., Bartninkų (pavadinti Alvito filija) – gruodžio 7 d., Vižainio ir Prieraslio – gruodžio 12 d., Vištyčio – gruodžio 14 d., Račkų – gruodžio 16 d., Bakalariavos ir Janaukos – gruodžio 17 d., Vilkaviškio ir dekanato centro Alvito – gruodžio 20 d.

1673–1676 m. Gracianopolio vyskupas, Vilniaus arkidiakonas Mikalojus Slupskis, padedamas notaro Jokūbo Kleino, atliko Vilniaus vyskupijos vizitaciją, kurios medžiaga, deja, neišliko. Apie ją žinome tik tiek, kiek XX a. pradžioje nuo originalaus dokumento spėjo nurašyti tuometinis istorikas Vilniaus kapitulos dvasininkas Janas Kurczewski⁹, šių duomenų pagrindu 1912 m. parengęs publikaciją periodiniame leidinyje *Litwa i Ruś*¹⁰. Alvito dekanatas aplankytas 1674 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais. Rugpjūčio 26 d. vizituota Janauka, rugpjūčio 27 d. – Račkos, rugpjūčio 29 d. – Bakalariava ir Pilypavas, rugpjūčio 30 d. – Prieraslis, rugpjūčio 31 d. – Vižainis, rugsėjo 1 d. – Vištytis ir Alvitai, rugsėjo 3 d. – Virbalis (ši Alvito dekanatui nepriklausiusi Žemaičių vyskupijos parapija vizituota Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco leidimu), Vilkaviškis, rugsėjo 4 d. – Lankeliškiai, rugsėjo 5 d. – Pajevonys, rugsėjo 6 d. – Bartninkai ir rugsėjo 7 d. – Gražiškiai¹¹. Kai kurie šios vizitacijos metu sudaryti ir atskirai surašyti inventoriai išliko kartu su septintojo dešimtmečio keliais inventoriais. Turime Alvito, Bakalariavos, Lankeliškių, Pajevonio, Vilkaviškio, Vištyčio ir kt. atskirus inventorius¹².

Darbe naudojoms 1700 m. Alvito dekanato vizitacija, kuri sėkmingai papildė 1668 m., 1674 m. duomenis ir leido retrospektyviai geriau suvokti Alvito dekanato raidą. 1700 m. kovą – balandį Vilniaus vyskupo

⁹ Jan Kurczewski, Vyskupo Mikalojaus Slupskio 1674–1676 m. Vilniaus vyskupijos vizitacijos santrauka, MAB, f. 318–26479. (Toliau – Kurczewski...)

¹⁰ Jan Kurczewski, „Stan kościołów parafjalnych w djecezji wileńskiej po najściu nieprzyjacielskiem 1655–1661 r.“, in: *Litwa i Ruś. Miesięcznik poświęcony kulturze, dziejom, krajoznawstwu i ludoznawstwu*, pod red. Jana Obsta, Wilno: Drukarnia wydawnicza Józefa Zawadzkiego, 1912, t. 1–4.

¹¹ Jan Kurczewski... l. 72–82.

¹² Vilniaus vyskupijos bažnyčių inventoriai 1662–1674 m., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 217–230, 8–9, 154–155, 257–261, 373–375, 376–377.

Konstantino Kazimiero Bžostovskio pavedimu vizitaciją vykdė Alvito dekanas Jonas Kazimieras Sobolevskis¹³. Kovo 8 d. aplankyta Janauka, kovo 10 d. – Račkos, kovo 12 d. – Bakalariava, kovo 14 d. – Pilypavas, kovo 16 d. – Prieraslis, kovo 18 d. – Vižainis, balandžio 2 d. – Vilkaviškis, balandžio 4 d. – Lankeliškiai, balandžio 6 d. – Alvitas, balandžio 16 d. – Gražiškiai, balandžio 21 d. – Vištytis, balandžio 22 d. – Pajevonys ir balandžio 24 d. – Bartninkai.

Vizitacijų medžiaga yra vienas turtingiausių šaltinių parapijų istorijai tirti ir visos Katalikų bažnyčios padėčiai tiriamuoju laikotarpiu pažinti. Vizitatorius domino tiek parapijų materialinė padėtis, tiek dvasininkų atliekamos sielovados kokybė, todėl vizitacijų medžiagoje aprašomi bažnyčių pastatai, vidaus įranga, altoriai, liturginiai reikmenys, domimasi fundacinėmis privilegijomis ir jų turiniu, aprašomos valdomos žemės ir valstiečiai, ūkiniai pastatai, apibūdinami dvasininkai ir jų atliekami patarnavimai, fiksuojamos bažnytinės brolijos, mokyklos ir prieglaudos. Iš tokių duomenų galime susidaryti išsamų vaizdą apie XVII a. antrosios pusės visuomenės gyvenimą. Šalia šių šaltinių naudojamos Lietuvoje saugomų Vilniaus vyskupijos parapijų fundacinių dokumentų rinkiniais¹⁴ ir kitais dokumentais.

Straipsnio tikslas – remiantis 1668 m., 1674 m. ir 1700 m. vizitacijų išlikusiais duomenimis, nustatyti Alvito dekanato bažnyčių padėtį XVII a. antrojoje pusėje: aprašyti bažnyčių būklę, dvasininkus, atskleisti jų sielovados darbus.

Alvito dekanato bažnyčiomis yra domėjęsi nemažai kraštotyrininkų, istorikų ir menotyrininkų. Vienas pirmųjų buvo kanauninkas Pranciškus Augustaitis, parašęs Seinų vyskupijos bažnyčių monografiją¹⁵. Petras Akiras-Biržys monografijoje „Lietuvos miestai ir miesteliai“ aprašė kai kurių Alvito dekanato bažnyčių istorijas¹⁶. Alvito apylinkės tirtos Jono Totoraičio

¹³ Alvito dekanato vizitacija, 1700 m. kovo – balandžio mėn., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3972 (toliau – 1700 m. vizitacija...)

¹⁴ MAB, f. 43–204; VUB, f. 57, B–53, nr. 44. Vienas Vilniaus vyskupijos bažnyčių fundacinių dokumentų rinkinys saugomas Krokuvos Čartoriškių bibliotekoje BCz. 1777. Nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje galima pasinaudoti šio dokumento mikrofilmu nr. 11649.

¹⁵ Kun. A. P. [Pranciškus Augustaitis], „Seinų Dijecezijos bažnyčių Monografija“, in: *Vadovas*, Seinai, 1911–1912. T. VIII–XIII. Nr. 32, 34–50.

¹⁶ [Petras] Akiras-Biržys, *Lietuvos miestai ir miesteliai*, I tomas, Alytaus apskritis. Dzūkų kraštas, Kaunas, 1931.

bendrame Sūduvos – Suvalkijos regiono kontekste.¹⁷ Informacijos apie Alvito dekanato parapijas galime rasti Broniaus Kviklio enciklopedinio pobūdžio darbuose¹⁸ bei Kazio Misiaus ir Romualdo Šinkūno leidinyje apie Lietuvos bažnyčias¹⁹. Naudotasi profesionalių istorikų Katalikų bažnyčios padėties Lietuvoje tyrimais, Jerzio Ochmańskio²⁰, Mečislovo Jučo²¹, Mindaugo Paknio²² darbais, kurie ypač pasitarnavo nustatant bažnyčių fundacijų datas. Menotyrininkai ištyrė senojo dekanato Lietuvos pusėje likusių parapijų – Alvito, Bartninkų, Gražiškių, Lankeliškių, Pajevonio, Vilkaviškio ir Vištyčio bažnyčių sakralinės dailės palikimą²³.

FUNDACIJOS IR BAŽNYČIŲ BŪKLĖ

Jerzy Ochmańskio monografijoje minimos trys anksčiausiai regione įkurtos parapijos: Bakalariave (apie 1520 m.), Račkose (apie 1558 m.) ir Janaukoje (apie 1556 m.). Pirmųjų dviejų fundatoriai – turtinga Račkų giminė, trečiosios – valdovas Žygimantas Senasis (arba karalienė Bona)²⁴. Žygimantas Augustas fundavo šias tris bažnyčias: Vištyčio (1566 m.)²⁵, Prieraslio (1571 03 21)²⁶ ir Pilypavo (1571 07 29)²⁷.

¹⁷ Jonas Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, 1 dalis, Marijampolė: Piko valanda, 2003 (pirmasis leidimas Kaunas, 1938).

¹⁸ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 2, Vilkaviškio vyskupija, Chicago, 1982.

¹⁹ Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Žinynas, Vilnius: Pradai, 1993.

²⁰ Jerzy Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań: Wydawnictwo uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 1972.

²¹ Mečislovas Jučas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius: Aidai, 2007.

²² Mindaugas Paknys, *Mecenatystės reiškinyje XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 2003.

²³ *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*, I tomas, Vilkaviškio vyskupija, II knyga: Vilkaviškio dekanatas, Vilnius: Kultūros ir meno institutas, 1997. Straipsnių autoriai: Algė Jankevičienė, Regimanta Stankevičienė, Marija Rupeikienė, Algimantas Miškinis.

²⁴ Jerzy Ochmański, *op. cit.*, s. 68–69.

²⁵ Jonas Totoraitis, *op. cit.*, p. 551.

²⁶ 1700 m. vizitacija... l. 54–55; MAB, f. 43–204, nr. 268, l. 232v–233; VUB, f. 57, B–53, nr. 44, l. 29–30.

²⁷ 1700 m. vizitacija... l. 61–62; MAB, f. 43–204, nr. 267, l. 231v–232v.

Pajevonyje bažnyčią pastatė Teodoras Skuminas, o jai fundaciją 1589 m. rugsėjo 27 d. suteikė Stepono Batoro žmona Ona Jogailaitė, patvirtino Zigmantas Vaza 1600 m. kovo 12 d.²⁸

Gražiškių bažnyčiai pirmąją šaltiniuose fiksuojamą privilegiją suteikė Zigmantas Vaza 1596 m. balandžio 30 d.²⁹. Jis patvirtino Sebastijono Jurevičiaus ir jo žmonos Barboros Janavičiūtės Gražiškių bažnyčiai suteiktas valdas: 3 valakus, 14 margų, 16 prentų – *rykščių / virbų* žemės prie Gražių kaimo. 1614 m. birželio 25 d. Vaitiekus (Albertas) Gintautas Gražiškių bažnyčiai užrašė 6 valakus žemės Gražių kaime bei malūną su užtvanka. Zigmantas Vaza 1614 m. birželio 27 d. patvirtino šiuos abu Jurevičiaus ir Gintauto užrašymus Gražiškių bažnyčiai³⁰. Gintautas minimas pastatęs Gražiškiuose bažnyčią,³¹ o 1620 m. balandžio 24 d. sudarytame testamente dar kartą pakartojo ir papildė užrašymus Gražiškių bažnyčiai³².

Zigmanto Vazos fundacinės privilegijos padėjo įtvirtinti bažnyčių veiklą Lankeliškiuose (1609 07 18, iniciatoriai Baltramiejus Bardovskis, Jonas Scipijonas de Kampo)³³, Alvite (1617 10 17, iniciatorė Ona

²⁸ MAB, f. 43–204, nr. 289, l. 246v–247v; VUB, f. 57, B–53, nr. 44, l. 221–223.

²⁹ Mečislovas Jučas, *op. cit.*, p. 55.

³⁰ Gražiškių bažnyčios dokumentų registras, sudarytas 1795 m., VUB, f. 57, B–53, nr. 1378, l. 164–164v.

³¹ M. Paknys Lietuvos Metrikos knygoje (LM 86, l. 950–950v) surado Alberto Gintauto 1614 06 27 fundacinę privilegiją savo pastatytai Gražiškių bažnyčiai, tik klysta šią bažnyčią pavadindamas Graužiškių. (Mindaugas Paknys, *op. cit.*, p. 160.) LM 86 esančios privilegijos tekste taip nusakyta ši vietovė: *wieś Grążą w Leśnictwie Niemonoyckim*, tekste taip pat rašoma, kad suteiktas malūnas ant Dotamo upės. Šie ženklai rodo, kad tai neabejotinai yra Gražiškiai.

Jučas taip pat klysta, minėdamas Žygimanto Senojo privilegiją Gražiškių bažnyčiai, supainiodamas ją su Graužiškėmis Ašmenos dekanate. (Mečislovas Jučas, *op. cit.*, p. 55.) 1507 m. gruodžio 3 d. Mikalojus Butrimas fundavo Šv. Jurgio altariją Graužiškiuose, ne Gražiškėse. Žr. MAB, f. 43–204, nr. 115, l. 89–89v; Grzegorz Błaszczyk, „Registry dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507–1522 Jana Fijałka i Władysława Semkowicza“, *Lituanio – slavica posnaniensia*. Studia historica IX, Poznań: Wydawnictwo uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 2003, s. 251.

³² Albertas Jonas Gintautas 1620 m. balandžio 24 d. testamentu užrašė Gražiškių bažnyčiai Gražiškių kaime 10 valakų žemės, dovanėjo valstiečių ir t. t. Žr. 1700 m. vizitacija... l. 14v.

³³ 1668 m. vizitacija... l. 145v; VUB, f. 57, B–53, nr. 1378, l. 163. Pirmąją dovanojimą Lankeliškių bažnyčiai – 4 kaimus – valdovas Zigmantas III Vaza užrašė 1604 07 19, tų kaimų priklausomybės bažnyčiai patvirtinamą privilegiją išdavė 1606 06 02.

Ketlerytė Radvilienė)³⁴ ir Vilkaviškyje (1623 04 20, Steponas Pacas)³⁵.

Taigi stambiausios fundacijos buvo suteiktos XVI a. antrojoje pusėje – XVII a. pradžioje. Per šį periodą sustiprėjo Katalikų bažnyčia ir susiformavo Alvito dekanatas. Seniausiai funduotos parapijos XVII a. dažnai buvo perfunduojamos, joms būdavo skiriamos naujos dotacijos bei patvirtinami senieji užrašymai. Račkų Švč. Trejybės, Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo, Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčiai 1599 m. birželio 21 d. privilegiją suteikė Marina Stanislovaitė Račkaitė ir jos vyras Grigalius Masalskis³⁶, Bakalariavos Šv. Mikalojaus Išpažinėjo bažnyčiai – 1609 m. rugpjūčio 22 d. Mikalojus Volskis³⁷, Janaukos – 1623 m. lapkričio 22 d. Stanislovas Rudamina Dusetiškis³⁸, Vištyčio – 1623 m. Zigmantas Vaza³⁹ ir pan.

1652 m. rugpjūčio 26 d. valdovo Jono Kazimiero Vazos privilegija skirta iš reformatų atimtai Vižainio bažnyčiai⁴⁰, kuriai, kaip minima vizitacijoje, dovanojimą vestuvių proga suteikė Vilniaus vaivada, Vižainio seniūnas Jonušas Radvila.⁴¹ Paskutinę dekanate 1663 m. lapkričio 22 d. Jokūbas Zitovičius fundavo Bartninkų bažnyčią.⁴²

Esminis Alvito dekanato požymis yra tas, kad jis susikūrė valdovo domeno žemėse, todėl valdovas buvo daugelio bažnyčių fundatorius ir koliatorius. Tačiau realiai tomis bažnyčiomis rūpinosi vietiniai karališkųjų žemių laikytojai. Jie finansuodavo bažnyčių statybas, suteikdavo žemių ir kitų gėrybių klebonui išsilaikyti. Šių laikytojų sprendimus privilegijomis patvirtindavo valdovas.

Dekanato centro Alvito Šv. Onos bažnyčia XVII a. buvo medinė, tačiau dailios konstrukcijos, išpuošta, tinkamai prižiūrima. 1668 m. aprašymo

³⁴ MAB, f. 43–204, nr. 389, l. 342–342v; Mečislovas Jučas, *op. cit.*, p. 52.

³⁵ MAB, f. 43–204, nr. 418, l. 365v–366.

³⁶ MAB, f. 43–204, nr. 320, l. 275–276; VUB, f. 57, B–53, nr. 44, l. 219–221; Mindaugas Paknys, *op. cit.*, p. 175.

³⁷ MAB, f. 43–204, nr. 358, l. 311v–312v; 1700 m. vizitacija... l. 69–70; VUB, f. 57, B–53, nr. 44, l. 55v–57.

³⁸ MAB, f. 43–204, nr. 414, l. 362v–363v; 1700 m. vizitacija... l. 84–85v.

³⁹ 1700 m. vizitacija... l. 47–48v.

⁴⁰ 1700 m. vizitacija... l. 17–17v. Istoriografijoje kartais teigiama, kad Vižainyje pirmoji katalikų bažnyčia atsirado apie 1571 m., tačiau nagrinėti šaltiniai šio fakto nepatvirtina. Reiktų nuodugnesnių tyrimų šiai problemai atskleisti.

⁴¹ 1668 m. vizitacija... l. 149v.

⁴² *Ibid.*, l. 147v.

liudijimu, nekonsekruotoje bažnyčioje buvo trys altoriai. 1674 m. ją konsekrovo Gratianopolio vyskupas Mikalojus Slupskis⁴³. 1700 m. aprašymo duomenimis, 1681 m. Alvito bažnyčia buvo perstatyta. Naujai įrengtame didžiajame altoriuje buvo pakabinti Kristaus Atsimainymo ir (virš pastarojo) Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslai. Antrajame altoriuje (evangelijos pusėje) buvo senas Loreto Švč. Mergelės Marijos paveikslas, trečiajame – Šv. Mykolo, kovojančio su drakonu, atvaizdas. Ketvirtasis Šv. Onos garbei paskirtas altorius buvo įrengtas medinėje koplyčioje (paveikslas vaizdavo Šventąją šeimą: Oną, Joakimą, Mariją, Juozapą ir Kūdikelį Jėzų).⁴⁴

Alvito inventoriuose minimas stebuklingasis Loreto Švč. Mergelės Marijos paveikslas, kurį bažnyčiai dovanojo popiežius Klemensas VIII Onos Radvilienės rūpesčiu XVII a. pradžioje⁴⁵. 1668 m. minima mūrinė klebono Adomo Pukeno Starkevičiaus rūpesčiu kairėje bažnyčios pusėje neseniai pristatyta be fundacijos Švč. Mergelės Marijos koplyčia (*sine dote manet*)⁴⁶, skirta stebuklingajam paveikslui pakabinti. Vizitatorius liepė koplyčią iš išorės pagerinti, o iš vidaus išpuošti⁴⁷. Klebonas paklausė šių nurodymų, nes 1674 m. ji buvo tinkamai prižiūrima, spalvomis išpuoštais altoriais, tviskėjo auksu ir sidabru⁴⁸. Koplyčios centrinio alto-

⁴³ Juozas Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958, p. 388.

⁴⁴ 1700 m. vizitacija... l. 1v, 13.

⁴⁵ 1668 m. vizitacija... l. 144; Kurczewski... l. 77–78; Vilniaus vyskupijos bažnyčių inventoriai 1662–1674 m. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 217; Bronius Kviklys, *op. cit.*, p. 109. Regimanta Stankevičienė suabejojo faktu, kad popiežius Klemensas VIII padovanojo paveikslą Radvilieni, nes šis popiežius mirė 1605 m., o Radvilienė keliones į Italiją, iš kurių veikiausiai ir parsivežė paveikslą, pradėjo tik 1606 m. Žr.: *Lietuvos sakralinės dailės katalogas...* p. 66; Regimanta Stankevičienė, „Kai kurie Lietuvos XVII–XIX a. religinės dailės sąlyčio su Europos krikščioniškąja kultūra aspektai“, in: *Europos dailė: lietuviški variantai*, Vilnius, 1994, p. 150–151. Tačiau tokiu atveju lieka įdomus klausimas, kodėl 1668 m. žmonės norėjo sieti su popiežiumi Klemensu VIII Loreto Švč. Mergelės Marijos paveikslo atsiradimą Alvite. Plačiau apie šį Alvito stebuklingąjį paveikslą žr.: Vaida Kamuntavičienė, „Stebuklo laukimas Vilniaus vyskupijos parapijose XVII a. antrojoje pusėje – XVIII a. pradžioje“, in: *LDK dovasingumas: tarp tradicijos ir dabarties*, sud. Vaida Kamuntavičienė, Aušra Vasiliauskienė, Kaunas: VDU leidykla, 2010.

⁴⁶ 1668 m. vizitacija... l. 144–144v.

⁴⁷ *Ibid.*, l. 156.

⁴⁸ Vilniaus vyskupijos bažnyčių inventoriai 1662–1674 m, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 229v; Kurczewski... l. 78.

riaus įrengimu rūpinosi LDK kancleris Kristupas Zigmantas Pacas⁴⁹, pats jaunystėje šiam paveikslui paaukojęs votą⁵⁰. 1700 m. duomenimis, vėliau altorių prižiūrėjo Vitebsko kaštelionas Kristupas Chrapovickis. Koplyčioje buvo du šoniniai altoriai. Vieną jų – Šv. Antano Paduviečio altorių (t. y. altariją) – 1677 m. lapkričio 1 d. fundavo Vitebsko vaivada Jonas Antanas Chrapovickis. Po altoriumi išmūrijęs rūsį, jis norėjo ten kartu su žmona būti palaidotas.⁵¹ Trečiąjį mūrinės koplyčios altorių 1700 m. puošė iš medinės koplyčios perkeltas Švč. Mergelės Marijos, laikančios miegantį Jėzų, paveikslas⁵². Alvito bažnyčia, kaip ir dera dekanato centrai, buvo viena turtingesnių regione.

Medinė didelė elegantiška Janaukos bažnyčia fundatoriaus nuopelnu buvo labai gražiai įrengta, turėjo tris puikius altorius, tačiau 1668 m. ją reikėjo visapusiškai remontuoti, dėl aplaidumo buvo apgriuvus.⁵³ Netrukus padėtis pasitaisė. 1674 m. vizitatorius teigė, kad tarp medinių bažnyčių geresnės už Janaukos nėra visoje Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje (*ligneam meliorem MD Lithuaniae non habet*). 1700 m. bažnyčia laikoma puikia, patikslinama, kad visus tris viduje buvusius altorius pastatė minėtasis kancleris Pacas⁵⁴.

Vilkaviškio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia buvo medinė, bet iš esmės visą amžių gerai prižiūrima (neabejotinai tai bažnyčią globojusios Pacų giminės nuopelnas), viduje įrengti trys altoriai. Bažnyčią 1675 m. konsekrovo Gracianopolio vyskupas Mikalojus Slupskis⁵⁵.

Gražiškių Šv. Mykolo Arkangelo vidutinio dydžio bažnyčia 1668 m. pavadinta sena. Stogas buvo geras, tačiau reikėjo pataisyti langus, chorą, grindis ir bažnyčios apdailą, pastatyti varpinę⁵⁶. Bažnyčioje per visą amžių

⁴⁹ Alvito dekanato vizitacija, 1700 m. kovo – balandžio mėn., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3972, l. 1v, 13.

⁵⁰ Vilniaus vyskupijos bažnyčių inventoriai 1662–1674 m., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 220v, votas nr. 211.

⁵¹ 1700 m. vizitacija... l. 1v, 13.

⁵² *Ibid.*

⁵³ 1668 m. vizitacija... l. 154–155.

⁵⁴ Jan Kurczewski... l. 72–73; 1700 m. vizitacija... l. 83–83v.

⁵⁵ 1668 m. vizitacija... l. 145; 1700 m. vizitacija... l. 89v–90.

⁵⁶ 1668 m. vizitacija... l. 146–146v.

išliko trys altoriai. 1674 m. ja rūpinosi Gražiškių laikytojas LDK kancleris Pacas⁵⁷.

Bartninkų Šv. Martyno bažnyčia buvo medinė, kryžiaus formos, šiaudais dengta, turėjo tris altorius⁵⁸. 1674 m. ši bažnyčia pavadinama nauja. 1700 m. taip pat minimi trys altoriai⁵⁹.

Vištyčio Švč. Trejybės medinė bažnyčia irgi turėjo tris altorius. 1674 m. duomenimis, buvo gerai pastatyta, tačiau nedidelė⁶⁰. 1700 m. inventorius byloja, kad bažnyčia buvo sudegusi, jos vietoje stovėjo laikinas pastatas⁶¹.

Lankeliškių bažnyčia 1668 m. buvo labai prastos būklės: neapkalta lentomis, pamatai nebaigti, stogas kiauras, langai išdaužyti. Nors buvo trys altoriai, bet du iš jų neišpuošti⁶². 1674 m. padėtis geresnė, tačiau užsimenama apie būtinybę pataisyti stogą⁶³. 1679 m. rugsėjo 8 d. vyskupas Mikalojus Slupskis bažnyčią konsekrovo Švč. Mergelės Marijos, Šv. Jurgio Kankinio, Šv. Petro Apaštalo titulu. Amžiaus pabaigoje bažnyčioje jau buvo keturi altoriai. 1699 m. klebonas restauravo keturių balsų vargonus⁶⁴. Galime daryti išvadą, kad Lankeliškių bažnyčia po XVII a. vidurio karų buvo suremontuota tik aštunto dešimtmečio pabaigoje.

Pajevonio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia buvo medinė, kryžiaus formos, turėjo tris altorius. 1668 m. jos būklė buvo gera. Nors pastatas neturėjo pamatų, tačiau buvo pastatytas naujas bokštelis (*copula*), turėjo akmenines grindis, laiptai ir langai buvo geros būklės, altoriai išpuošti⁶⁵. 1674 m. bažnyčia laikyta apleista, nors ir turėjo didelę fundaciją. 1700 m. ji pavadinta labai sena⁶⁶.

⁵⁷ Jan Kurczewski... l. 80–81; 1700 m. vizitacija... l. 14–15v.

⁵⁸ 1668 m. vizitacija... l. 147v.

⁵⁹ Jan Kurczewski... l. 81–82; 1700 m. vizitacija... l. 40–43v.

⁶⁰ 1668 m. vizitacija... l. 148v–149; Kurczewski... l. 77.

⁶¹ *Lietuvos sakralinės dailės katalogas...* p. 267 (Marija Rupeikienė); 1700 m. vizitacija... l. 44.

⁶² 1668 m. vizitacija... l. 145v.

⁶³ Jan Kurczewski... l. 78–79.

⁶⁴ 1700 m. vizitacija... l. 33–33v.

⁶⁵ 1668 m. vizitacija... l. 148.

⁶⁶ Jan Kurczewski... l. 79–80; 1700 m. vizitacija... l. 38–39v.

Iš kalvinistų atkovota Vižainio medinė bažnyčia taip pat turėjo tris altorius. 1668 m. reikėjo pataisyti stogą ir apgriuvusią varpinę, chorą. Tačiau pažymėta esant tvirtus pamatus ir konstrukciją, o viduje gerus vargonus, gražiai išpuoštą paauksuotą sakyklą⁶⁷. 1674 m. minima, kad bažnyčia buvo išpuošta piešiniais. 1700 m. sena bažnyčia buvo tvarkingai prižiūrima, iš viso įrengti penki altoriai⁶⁸.

Prieraslį Švč. Mergelės Marijos gimimo bažnyčia konsekruota vyskupo Eustachijaus Valavičiaus 1618 m. 1668 m. reikėjo pataisyti bažnyčios stogą, langus ir grindis. Bažnyčioje buvo trys altoriai, didžiajame puikavosi stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos paveikslas. Paminėti geros būklės vargonai⁶⁹. 1674 m. minima puošyba piešiniais ir ornamentais⁷⁰.

Pilypavo bažnyčia buvo labai sena, tačiau gana didelė, dailios sąrangos, turėjo du bokštelius (*copula*). 1668 m. viduje buvo įrengti trys altoriai, naujai klebono lėšomis pastatyti vargonai. Reikėjo sutaisyti bažnyčios stogą ir varpinę⁷¹. Tačiau šie remonto darbai nebuvo atlikti. 1674 m. bažnyčia stovėjo apgriuvusi beveik be stogo, vizitatorius liepė pirmiausia juo pasirūpinti. Nepaisant šių nurodymų, ir 1700 m. vizitacijos laikotarpiu bažnyčia buvo labai apleista, nors, kaip pažymėta, kadaise buvo didelė ir puiki. Dešinėje koplyčioje paminėtas neapbruotas stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos paveikslas⁷².

Bakalariavos Šv. Mikalojaus Išpažinėjo medinę bažnyčią (didysis altorius konsekruotas 1620 m. kovo 1 d. Metonos vyskupo Abraomo Vainos) 1668 m. reikėjo remontuoti, ypač stogą⁷³. 1674 m. bažnyčia įvardyta kaip didelė, tačiau griuvo. Padėtis pasikeitė amžiaus pabaigoje. 1700 m. vizitatorius džiaugėsi matydamas suremontuotą bažnyčią su nauju stogu, kurioje buvo trys seni altoriai. Koliatorius Vitebsko pastalininkis Bazilijus Chlevinskis buvo pastatęs naują varpinę, kurioje kabojo du varpai⁷⁴.

⁶⁷ 1668 m. vizitacija... l. 149–149v.

⁶⁸ Jan Kurczewski... l. 76–77; 1700 m. vizitacija... l. 16–31v.

⁶⁹ 1668 m. vizitacija... l. 150–151.

⁷⁰ Jan Kurczewski... l. 75–76.

⁷¹ 1668 m. vizitacija... l. 151–151v.

⁷² Jan Kurczewski... l. 75; 1700 m. vizitacija... l. 58–58v.

⁷³ 1668 m. vizitacija... l. 152–152v.

⁷⁴ Jan Kurczewski... l. 74; 1700 m. vizitacija... l. 64.

Račkose Švč. Trejybės garbei pašvęsta bažnyčia, 1668 m. duomenimis, buvo neseniai išmūryta, stogas dengtas čerpėmis, įrengti trys altoriai⁷⁵. 1674 m. bažnyčia apibūdinta kaip iš dalies mūrinė, tačiau apleista, ypač reikėjo pasirūpinti jos stogu ir bokšteliu. 1700 m. tiksliausiai įvardijamas bažnyčios statybos būdas. Pasienyje su Prūsija buvusiame regione statyta bažnyčia buvo „prūsiško tipo“, t. y. fachverkinės konstrukcijos, tarp medžio surišimų – mūro (molio) intarpai. Po zakristija buvusiame mūriniame rūsyje ilsėjosi Simono ir Katarinos Kurovičių kūnai. Didžiajame altoriuje 1700 m. minėtas stebuklinguoju vadintas (*miraculosa dicitur*) Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas⁷⁶.

Apibendrinami galime pastebėti, kad didesnioji dalis Alvito dekanato bažnyčių buvo tinkamai prižiūrimos, kai kurios dėl lėšų trūkumo, iniciatyvos stokos, klebonų aplaidumo ir parapijiečių abejingumo ilgesnį laiką stovėjo neremontuotos. Visos bažnyčios buvo medinės, tik Račkų bažnyčia išsiskyrė fachverkine konstrukcija. Tai į dekanatą prasiskverbiosios kaimyninės Prūsijos įtaka. Medis kaip pagrindinė bažnyčių statybinė medžiaga galbūt pasirinktas dėl to, kad vietinėse giriose buvo nesunku gauti kokybiškos medienos. Daugelį bažnyčių puošė vienas arba du bokšteliai. Paprastai bažnyčios turėjo tris altorius (1668 m. visos bažnyčios be išimties turėjo tris altorius, o amžiaus pabaigoje kai kuriose altorių skaičius padidėjo), retai pasitaikydavo išmūrytas rūsys, kuriame amžinojo poilsio atguldavo fundatoriai ar bažnyčios geradariai. Dekanate karališkųjų valdų laikytojai buvo XVII a. antrojoje pusėje galios viršūnę LDK pasiekusi Pacų giminė. Jos pagrindinis atstovas LDK kancleris Kristupas Zigmantas Pacas pasirūpino net keliomis dekanato bažnyčiomis, statydino altorius, vadovavo bažnyčių remontui. Iš medinių dekanato bažnyčių visoje LDK gražiausia buvo Janaukos bažnyčia.

DVASININKAI IR SIELOVADA

Apie dekanato dvasininkus XVII a. antrojoje pusėje vizitatoriai pateikia nedaug žinių. Jiems daugiausia rūpėjo, ar dvasininkai priėmę reikiamą šventimus ir ar tinkamai darbavosi parapijose. Beveik visi XVII a. antrosios pusės dvasininkai buvo priėmę reikiamus šventimus, išsilavinę. Antai

⁷⁵ 1668 m. vizitacija... l. 153–153v.

⁷⁶ Jan Kurczewski... l. 73–74; 1700 m. vizitacija... l. 75.

Lankeliškių klebonas Simonas Monkevičius mirdamas parapijai paliko 24 įvairių autorių knygas – tais laikais išties nemažą biblioteką⁷⁷. Asmeninės klebonų savybės ar išsamesni klebonavimo niuansai šaltiniuose aptariamai retai. 1674 m. vizitatoriui buvo apskųstas Bartninkų kamendorius Stanislovas Jeronimas Breuteltas dėl ūmaus charakterio ir storžieviškumo, nepagarbos kitiems žmonėms. Šiam dvasininkui liepta susiprotėti ir atsiprašyti įžeistųjų, o jei nesitaisys, vizitatorius pagrasino jį suspenduoti⁷⁸.

Sudarėme dekanato dvasininkų lentelę.

Parapija	1668 m.	1674 m.	1700 m.
Alvitas	Adomas [Jonas] Pukenas Starkevičius (<i>Pukien Sterkiewicz</i>) (nuo 1628 m.), dekanas	Adomas [Jonas] Pukenas Starkevičius (76 m. amžiaus)	Andrejus Mažeika (<i>Możeyka</i>) (nuo 1682 m.) Vikaras Andrejus Vidimontas (<i>Widimont</i>) Altarista Kazimieras Domanovskis (<i>Domanowski</i>) (nuo 1686 05 28)
Vilkaviškis	Adomas [Jonas] Pukenas Starkevičius	Adomas [Jonas] Pukenas Starkevičius	Teodoras Vežbickis (<i>Wierzbicki</i>) (nuo 1680) Vikaras Mykolas Januševičius (<i>Januszewicz</i>)
Lankeliškiai	Simonas Monkevičius (<i>Monkiewicz</i>) (nuo 1647 m., žemaitis)	Augustinas Jokūbas Pirsksis (<i>Pyrski</i>) (nuo 1674 m.)	Jurgis Liskovskis (<i>Liskowski</i>) (nuo 1678 m., moka lietuviškai) Vikaras Augustinas Jokūbas Pirsksis
Gražiškiai	Jonas Jurgis Trizevskis (<i>Trizewski</i>) (nuo 1657 m., išventintas 1643 03 24, lietuvis)	Jonas Jurgis Trizevskis (<i>Tryzewski, Fryzewski</i>)	
Bartninkai	Kamendorius Stanislovas Jeronimas Breuteltas (<i>Breutelt</i>) (nuo 1665 m., išventintas 1659 10 19, 34 m. amžiaus)	Kamendorius Stanislovas Jeronimas Breuteltas	?
Pajevonys	Kamendorius Kazimieras Slovinskis (<i>Słowinski</i>) (iki 1669 m., mirė) Kamendorius Augustinas Jokūbas Pirsksis (nuo 1669 08 04, lietuvis, apie 55 m. amžiaus)	Klebonas Petras Pilypas (<i>Philippes</i>) (nuo 1656 m., gyveno Alvite, turėjo vikarą)	Klebonas Vilniaus kanauninkas Martynas Bialozoras Kamendorius Jonas Vorlovskis (<i>Worłowski</i>) (nuo 1693 m.)

⁷⁷ Vilniaus vyskupijos bažnyčių inventoriai 1662–1675 m., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 155v.

⁷⁸ Jan Kurczewski, *op. cit.*, t. 3/1, s. 57.

Vištytis	Jonas Lechavičius (<i>Lechowicz, Lachowicz</i>) (nuo 1654 m., lenkas, 55 m. amžiaus)	Romanas Antanas Dostojevskis (<i>Dostoiowski</i>) (nuo 1673 m.)	Danielius Beržanskis (<i>Beržanski</i>) (nuo 1689 m.)
Vižainis	Jonas Mirkevičius (<i>Mirkiewicz</i>) (minimas 1657 m.) Jonas Šczesnavičius (<i>Szczesnowicz, Szczenowicz</i>) (maždaug iki 1668 m., mirė) Zigmantas Bartoševskis (<i>Bartoszewski</i>) (nuo 1668 rugpjūčio mėn., išventintas 1658 m., 44 m. amžiaus)	Zigmantas Bartoševskis	Stanislovas Vežbovskis (<i>Wierzbowski</i>) (maždaug nuo 1680 m.)
Prieraslis	Aleksandras Vroblevičius (<i>Wroblewicz</i>) (nuo 1658 m., išventintas 1652 m., prieš tai buvo stačiatikis, tik 1644 m. atsivertė į katalikybę)	Augustinas Jonas Pirskis	Motiejus Mykolas Pupkevičius (<i>Pupkiewicz</i>) (nuo 1698 m., išventintas 1691 m., lietuvių tautybės, kilęs iš Ašmenos regiono Kamojų parapijos)
Pilypavas	Albertas Gutovskis (<i>Guttowski</i>)	Augustinas Jonas Pirskis (nuo 1674 m.)	Bonifacas Zigmuntovičius (<i>Zygmuntowicz</i>) (išventintas 1670 m.)
Bakalariava	Aleksandras Vroblevičius (nuo 1663 m., reikalauta atskiro kunigo)	Tomas Karvovskis (<i>Karwowski</i>)	Klebonas Petras Felicijonas Karvovskis (<i>Karwowski</i>) (žemesnieji šventimai 1692 m.) Vikaras Simonas Karvovskis (klebono brolis)
Račkos	Mikalojus Ostrovskis (<i>Ostrowski</i>) (mirė apie 1654 m.) Andrius Kašubskis (<i>Kozubski</i>) (nuo 1662 m., išventintas 1654 m., 40 m. amžiaus, lenkas)	Klebonas Jonas Kasionijus Valkanovskis (<i>Walkanowski</i>) (nuo 1674 06 20)	Klebonas Kazimieras Girskis (išventintas 1686 11 18)
Janauka	Andrius Kašubskis (<i>Koszubski</i>) (nuo 1668 m.)	Administratorius Mikalojus? Kudrevičius (<i>Kudrewicz, Kudrewicki</i>)	Jonas Pranciškus Suchaževskis (<i>Sucharzewski</i>) (geras ganytojas, turėjo vikarą)

Analizuodami lentelę, galime pastebėti, kad 1668 m. ir 1674 m. dar trūko klebonų, todėl kai kurie dvasininkai valdydavo po dvi parapijas. 1668 m. Andrius Kašubskis dirbo Račkose ir Janaukoje, Aleksandras Vroblevičius – Prieraslyje ir Bakalariavoje, Adomas Jonas Pukenas

Starkevičius – Alvite ir Vilkaviškyje. 1674 m. tokių atvejų pasitaikydavo mažiau: Alvite ir Vilkaviškyje ganytojavo Adomas Jonas Pukenas Starkevičius, Prieraslyje ir Pilypave – Augustinas Jonas Pirskis. 1700 m. kiekviena parapija turėjo savo dvasininką, kai kur buvo išlaikomi vikarai. Todėl sielovados kokybės lygis parapijose pakilo. Alvito dekanato veteranu gali būti laikomas pusšimtį metų jame dirbęs Alvito dekanas, Alvito ir Vilkaviškio klebonas Adomas Jonas Pukenas Starkevičius, gimęs apie 1598 m. Alvito klebonu ir dekanu tapo 1628 m. Šia parapija jis rūpinosi iki pat mirties.

Lankydami parapijas, vizitatoriai siekė, kad dvasininkai mokėtų vietos žmonių kalbą, tikėjimo tiesas skelbtų gyventojų gimtąją kalbą. Kartais buvo liepiama balsu skaityti maldas žmonių gimtąją kalbą, kad jas tikintieji geriau suprastų ir įsimintų, suprantama kalba mokyti pamaldaus, dorovingo gyvenimo. Kai kuriose fundacinėse privilegijose pateikti įrašai dėl sielovados gimtąją kalbą. 1617 m. fundacinėje Alvito bažnyčios privilegijoje nurodyta klebonu skirti lietuviškai kalbėti mokantį kunigą (*ktoryby języka Litewskiego był umiejętny*)⁷⁹. To pat reikalauta Pajevonio 1600 m. fundacijos privilegijoje (*linguae Lituanicae aut Samogiticae gnarum*)⁸⁰. Lankeliškių klebonas Augustinas Jokūbas Pirskis nemokėjo lietuviškai, todėl pasirūpinta, kad jį pakeistų lietuviškai mokantis Jurgis Liskovskis, nes, kaip pažymėta 1700 m. vizitacijoje, parapija buvo lietuviakalbė⁸¹. Vizitacijose nurodyta tik kelių klebonų kilmė. Iš šių užuominų galima spręsti, kad dekanate buvo lietuvių, žemaičių, lenkų kilmės kunigų.

Sielovados tradicijos Alvito dekanate buvo tokios pat, kaip ir tirtuose Kauno bei Simno dekanatuose. Klebonams buvo liepiama atlaikyti visas fundatorių nurodytas įpareigotąsias Mišias, neteikti sakramentų viešosiose vietose, nelaikyti Mišių privačiose valdose, neklausyti iš kitų parapijų atėjusiųjų asmenų išpažinčių, santuokos sakramentą suteikti tik po trijų užsakų ir pan.

Tikintiesiems buvo draudžiama ignoruoti savo parapijos bažnyčią ir lankytis gretimose bažnyčiose. Neatvykus be priežasties sekmadienį į bažnyčią, grėsė bauda. Antai Vižainyje sekmadienį ar šventadienį į mišias

⁷⁹ MAB, f. 43–204, nr. 389, l. 342v.

⁸⁰ *Ibid.*, nr. 289, l. 247v.

⁸¹ 1700 m. vizitacija... l. 37.

neatvykę gyventojai privalėjo sumokėti šešių lietuviškų grašių baudą, kuri turėjo būti perduota prieglaudai⁸². Vizitatorius dažnai liepdavo sekmadienio ir šventadienio rytais bei vakarais susirinkti bažnyčioje giedoti. Parapijose minimas Rožinio ir Kursto giedojimas, išskirtinis dėmesys skirtas maldoms Švč. Mergelės Marijos garbei. Kursto giedojimas kiekvieną šventadienį buvo palieptas Janaukos bažnyčiai 1623 m. suteiktoje fundacinėje privilegijoje⁸³.

XVII a. antrojoje pusėje LDK visuomenėje stiprėjo stebuklingųjų paveikslų garbinimo tradicija. Minėjome apie visoje LDK malonėmis garsėjusį Alvito parapijoje specialiai pastatytoje mūrinėje koplyčioje (nors pati bažnyčia liko medinė) garbingai laikytą iš Romos atvežtą Loreto Švč. Mergelės Marijos stebuklingąjį paveikslą. Kiti du stebuklingieji paveiksai buvo Račkose (Švč. Mergelės Marijos, minimas 1674 m. ir 1700 m.) ir Pilypave (Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu, minimas 1700 m.). Nors pastarųjų garbinimas buvo neapbruotas, tačiau vietiniai patirdavo tikėjimą sustiprindavusių stebuklų, Dievo malonės ženklų.

Parapijos turėjo popiežių suteiktų atlaidų, vykdavo gražios metinės šventės. Vilkaviškio parapijai indulgencijų buvo suteikęs Inocentas X (1644–1655)⁸⁴. Apie 1660 m. popiežius Aleksandas VII suteikė atlaidų kelioms dekanato bažnyčioms: Alvito bažnyčiai – Šv. Onos atlaidų metu, Bartninkų bažnyčiai – Šv. Martyno vyskupo, Šv. Pilypo ir Šv. Jokūbo švenčių metu, Prieraslį bažnyčiai – Šv. Kazimiero, Šv. Petro ir Pauliaus švenčių metu. Račkų bažnyčiai atlaidai suteikti 1662 m. Švč. Trejybės ir Šv. Mykolo Arkangelo švenčių metu (galiojo 10 metų). Atlaidų turėjo ir kitos parapijinės bažnyčios.

Dekanate veikė nedaug bažnytinių brolijų. 1668 m. minima Šv. Onos brolija Alvite⁸⁵. Prieraslį ir Pilypavo klebono Aleksandro Zavistovskio (*Zawistowski*) rūpesčiu Angelo Sargo brolija buvo įkurta Prieraslį parapijoje (o gal ir Pilypave?), 1629 m. gruodžio 25 d. gavo jos veiklą patvirtinančias popiežiaus Urbono VIII, Eustachijaus Valavičiaus ir Jurgio Tiškevičiaus privilegijas⁸⁶. Karo metu ši brolija nustojo veikti, tačiau 1674 m.

⁸² 1668 m. vizitacija... l. 160.

⁸³ MAB, f. 43–204, l. 363.

⁸⁴ 1668 m. vizitacija... l. 145.

⁸⁵ *Ibid.*, 144v.

⁸⁶ 1700 m. vizitacija... l. 56v.

fiksuojiama Angelo Sargo brolijos veikla Pilypave⁸⁷, o 1699 m. spalio 2 d. privilegija jos veikla buvo atkurta Prieraslyje⁸⁸. 1674 m. minima Rožinio brolija Bakalariavoje⁸⁹. 1700 m. paminėta Rožinio brolija Vižainyje. Ji veikė prižiūrima dominikonų ordino, tačiau dar nebuvo aprabuota, atsiradusi Livonijos pakamario Sokolovskio iniciatyva⁹⁰. XVII a. antrojoje pusėje brolijos Alvito dekanate nebuvo itin populiarios (per visą laikotarpį jų veikla su pertrūkiais aptinkama tik penkiose parapijose). Labiausiai išplito Rožinio ir Angelo Sargo titulo brolijos.

MOKYKLOS

Tikėjimo tiesoms skleisti ir visuomenei lavinti prie bažnyčių buvo kuriamos parapinės mokyklos. Alvito bažnyčios fundatorė Ona Radvilienė privilegijoje nurodė klebonui įkurti ir išlaikyti mokyklą. Nors 1668 m. vizitacijoje minimas mokyklos rektorius ir keletas kantorų⁹¹, tačiau vizitatoriui veikiausiai jų veikla atrodė nepakankama, nes *decretum reformationis* įrašė klebonui būtinai prie bažnyčios visuomet turėti mokyklą ir bakalaurą. Šis turėjo jaunuomenę mokyti skaityti, rašyti, krikščioniškosios doktrinos, Viešpaties maldos, Angelo pasveikinimo, Apaštalų simbolių, Dekalogo ir Bažnyčios įsakymų, kad taip būtų pasiektas pagrindinis tikslas – išplistų katalikų tikėjimas⁹². 1700 m. vizitacijos duomenimis, Alvito mokykloje mokėsi apie 16 vaikų⁹³.

1668 m. nurodyta, kad Pilypave mokyklą ir jos rektorių išlaikė gyven-tojai savo lėšomis⁹⁴. 1700 m. duomenimis, mokyklos rektoriui ir vargoni-ninkui buvo užrašyta fundacija, tačiau neveikė, valakai buvo užimti. Vizi-tatorius paliepė surasti, kas juos užėmė, ir išreikalauti sugražinti, atkurti mokyklos veikimą, pasamdyti rektorių⁹⁵.

⁸⁷ Jan Kurczewski... l. 74.

⁸⁸ 1700 m. vizitacija... l. 56v.

⁸⁹ Jan Kurczewski... l. 75.

⁹⁰ 1700 m. vizitacija... l. 31.

⁹¹ 1668 m. vizitacija... l. 144v.

⁹² *Ibid.*, l. 156v.

⁹³ 1700 m. vizitacija... l. 8v.

⁹⁴ 1668 m. vizitacija... l. 151v, 159.

⁹⁵ 1700 m. vizitacija... l. 63–63v.

Janaukos bažnyčios fundatorius Stanislovas Rudamina dusetiškis pareikalavo klebono išlaikyti mokyklos rektorių, jam mokant 20 auksinų algą, kantorių ir vargonininką (šiam pragyventi paskirti vieną valaką žemės). Tačiau 1668 m. mokykla neveikė, vizitatorius paragino, kai tik bus imanoma, pasirūpinti mokykla bei rektoriumi taip, kaip nurodė Tridento bažnytinis susirinkimas⁹⁶. 1700 m. mokykla veikė, jos rektorius Mikalojus Ragulskis (*Rogulski*) buvo pakankamai išsilavinęs, vaikus mokė raidžių ir tikėjimo pagrindų⁹⁷.

1668 m. Vištytyje vizitatorius apgailestavo, kad nebuvo nei rektoriaus, nei jokio kito patarnautojo⁹⁸. Iš *decretum reformationis* paaiškėjo, kad jau nuo 1663 m. miestelio gyventojai kartu su klebonu kūrė materialinę bazę mokyklai įsteigti, tačiau ji taip ir nepradėjo veikti. 1668 m. vizitatorius liepė pasamdyti rektorių, vietoj algos jam skirti pragyvenimui 1 valaką bažnytinės žemės ir 7 gyventojų paskirtus valakus miestelio, taip pat paskirti daržą, parinkti mokyklai vietą. Pastatyti mokyklos pastatą bei išlaikyti bakalaurą buvo pažadėję tenykščiai gyventojai bajorai⁹⁹. Galbūt po vizitatoriaus raginimų mokykla Vištytyje atsirado, tačiau ilgai neišsilaikė. 1700 m. pažymėta, jog kadaise mokykla buvo, bet sudegė. Kadangi gyventojams buvo per sunku ją išlaikyti, nebeatstatyta¹⁰⁰.

Vilkaviškyje 1668 m. klebonas vizitatoriui pažadėjo parūpinti mokyklą ir rektorių.¹⁰¹ Nežinome, kada tą pažadą išpildė. 1700 m. mokykla veikė, joje rektoriavo Mikalojus Dambrovskis (*Dąbrowski*)¹⁰².

Lankeliškiuose 1668 m. mokykla neveikė (*decretum reformationis* liepta ją per metus įkurti, pasamdyti rektorių), tačiau mokyklos nebuvimą kiek kompensavo kantorius, veikiausiai mokęs parapijiečius giedojimo¹⁰³. Tokia tradicija išliko ir 1700 m. Tais metais pareigoms tinkamas (*idoneus*) vargonininkas savo namuose mokė tikėjimo pagrindų bei raidžių¹⁰⁴.

⁹⁶ 1668 m. vizitacija... l. 154–155, 167.

⁹⁷ 1700 m. vizitacija... l. 88v.

⁹⁸ 1668 m. vizitacija... l. 149.

⁹⁹ *Ibid.*, l. 145v, 162–163.

¹⁰⁰ 1700 m. vizitacija... l. 44v.

¹⁰¹ 1668 m. vizitacija... l. 145v.

¹⁰² 1700 m. vizitacija... l. 92.

¹⁰³ 1668 m. vizitacija... l. 146, 164.

¹⁰⁴ 1700 m. vizitacija... l. 37–37v.

Prieraslyje mokyklos XVII a. antrojoje pusėje nebuvo, nepaisant vizitatorių raginimų, išsakytų 1668 m. ir 1700 m. vizitacijų metu. (Vizitacijų medžiagoje teigiama, kad valdovas fundacine privilegija buvo nurodęs Prieraslyje turėti mokyklą, nors 1571 m. Žygimanto Augusto privilegijoje tokio nurodymo nėra.) Klebonas motyvavo lėšų stygiumi dėl karo metu nusiaubtų parapijos valdų¹⁰⁵.

Vižainyje vizitatorius 1668 m. ir 1674 m. prašė klebono pastatyti mokyklą, pasamdyti rektorių vaikams mokytį, o kuriant mokyklą laikytis instrukcijų, išdėstytų laiško¹⁰⁶ skyrelyje *De scholaribus*.¹⁰⁷ 1700 m. duomenimis, mokykla jau buvo, vargonininkai mokė vaikus rašto ir tikėjimo¹⁰⁸.

Račkose 1668 m. *decretum reformationis* išdėstytas paliepimas mokyklą su rektoriumi ir kantoriumi išlaikyti¹⁰⁹. 1700 m. klebonas teigė, kad mokykla parapijoje kadaise buvo, bet tuo metu nebeveikė, bei įsipareigojo per pusmetį įkurti mokyklą ir pasamdyti rektorių. Šis pažadas buvo įrašytas į parapijos *decretum reformationis*¹¹⁰.

Gražiškiuose mokykla neveikė, 1668 m. vizitatorius liepė netoli bažnyčios įsteigti mokyklą ir pasamdyti rektorių vaikams mokytį¹¹¹. Bartninkuose mokyklos nebuvo¹¹², tačiau tai nestebina, nes ši neturtinga, palyginti neseniai funduota bažnyčia buvo Alvito filija. Pajevonyje, Bakalariavoje mokykla neminama, nematyti net pastangų, kad ji veiktų, nors 1609 m. Bakalariavos bažnyčios fundatorius Mikalojus Volskis nurodė klebonui pasamdyti bakalaurą jaunuomenei mokytį (*Baccalaureum pro informanda iuventute alere debet, m[a]x[i]me autem laborabit, ut rudes in doctrina Christiana informet et instruat*) bei minėjo parapijai priklausiusį mokyklos

¹⁰⁵ 1668 m. vizitacija... l. 161; 1700 m. vizitacija... l. 56v.

¹⁰⁶ Turimas galvoje Gniezno arkivyskupo Bernardo Maciejovskio ganytojiškas laiškas, kuriuo jis paskelbė Gniezno arkivyskupijai priklausiusioms vyskupijoms Tridento susirinkimo nutarimus. Viena laiško dalių vadinasi *De scholaribus, et scholarum magistris*. Žr. pvz. *Collectanea constitutionum synodaliū dioecesis Samogitiensis, Vilnae: Typis Acad: Soc: Iesu, 1690, p. 18–19.*

¹⁰⁷ 1668 m. vizitacija... l. 160; Kurczewski... l. 77.

¹⁰⁸ 1700 m. vizitacija... l. 31.

¹⁰⁹ 1668 m. vizitacija... l. 165v.

¹¹⁰ 1700 m. vizitacija... l. 81.

¹¹¹ 1668 m. vizitacija... l. 163v.

¹¹² 1700 m. vizitacija... l. 43.

pastatą¹¹³. Nežinia, kodėl šis fundatoriaus reikalavimas XVII a. antrojoje pusėje ignoruotas.

Parapinės mokyklos veikdavo su pertrūkiais dėl sunkios materialinės padėties, mokytų bakalaurų trūkumo ar tiesiog klebono bei gyventojų aplaidumo. XVII a. antrojoje pusėje dar buvo sunku prie bažnyčios išlaikyti mokyklą tokio lygio, kad į ją kiekvieną rudenį susirinktų mokiniai. Paprastai mokymo procesas periodiškai nutrūkdavo, o vėliau vėl būdavo atnaujinamas. Galime konstatuoti, jog XVII a. antrojoje pusėje mokyklos prie bažnyčių dažniau neveikė nei veikė. Nors mėginimų atgaivinti bei užtikrinti parapinių mokyklų veiklą būta, tačiau šių pastangų nepakako. Bažnyčia suprato, kad mokykla parapijoje buvo labai svarbi visuomenės ugdymo ir sielovados dalis, vizitatorius dažnai ragino klebonus įkurti prie bažnyčių parapines mokyklas, tačiau praktiškai tai įgyvendinti dar buvo sudėtinga.

Apibendrinami galime konstatuoti, kad 1668 m. parapinės mokyklos veikė Alvite ir Pilypave. Vizitatorius ragino įkurti mokyklas Janaukoje, Prieraslyje (mokyklos nebuvimą klebonas motyvavo lėšų stygiumi dėl karo metu nusiaubtų parapijos valdų), Vištytyje, Vilkaviškyje, Lankeliškiuose, Vižainyje, Račkose ir Gražiškiuose, t. y. beveik kiekvienos parapijos *decretum reformationis*. Apie tai neužsimenama tik Bartninkuose, Pajevonyse ir Bakalariavoje. 1700 m. mokyklos veikė Alvite, Janaukoje, Vilkaviškyje, Vižainyje ir Lankeliškiuose (čia vaikus mokė vargonininkas). Tarp 1668 m. ir 1700 m. mokyklos veikė Vištytyje ir Račkose. 1700 m. vizitatorius reikalavo, kad mokyklos veiktų Račkose, Prieraslyje ir Pilypave. 1700 m. mokyklų nebuvo Gražiškiuose, Bartninkuose, Pajevonyje, Bakalariavoje. Lygindami 1668 m. ir 1700 m. situaciją, matome, kad per trisdešimtmetį veikiančių mokyklų padaugėjo maždaug du kartus (iki penkių), nors jų vis dar trūko, ir išliko tie patys pagrindiniai mokyklų veiklos trukdžiai.

PRIEGLAUDOS

Karitatyvinė veikla buvo ne mažiau svarbi parapijos veiklos sritis. Vargšų poreikiams tenkinti prie bažnyčių buvo kuriamos prieglaudos. 1668 m. ir 1700 m. Alvito dekanato vizitacijos medžiaga leidžia susidary-

¹¹³ MAB, f. 43–204, l. 312.

ti vaizdą, kaip karitatyvinės idėjos buvo įgyvendinamos šiame regione.

Alvito prieglauda minima 1668 m. *decretum reformationis*. Klebonui liepta žiūrėti, kad vyrai ir moterys prieglaudoje gyventų atskirai, kad vargšai nebūtų apkraunami patarnavimo bažnyčiai darbais¹¹⁴. 1700 m. duomenimis, prieglaudą keturiems vyrams ir keturioms moterims įkūrė Kauno miestietis Valentinas Juchnevičius (*Juchniewicz*). Vargšų pareiga buvo melstis, patarnauti klebonui namuose ir bažnyčioje, skambinti varpais¹¹⁵.

Prieraslio prieglauda buvo viena turtingiausių dekanate. Jai 3000 auksinų vertės fundaciją (*Tołtoczkowsc* valdą Gardino apylinkėse), tik nežinia kada, buvo paskyręs Gardino vėliavininkas Deodatas (Bagdonas?) Talačka (*Deodato Tołoczko*)¹¹⁶, taip pat (?) LDK didysis maršalas Kristupas Wiesiolovskis (*Wiesiolowski*) su žmona (Talačkaite?). 1700 m. duomenimis, fundacija buvo apleista, nors vargšai kasmet gaudavo pragyvenimui 80 auksinų (procentus nuo valdos)¹¹⁷.

Janaukoje bažnyčios fundatorius Stanislovas Rudamina Dusetiškis 1623 m. pasirūpino parapijos vargšais, klebonui nurodydamas pastatyti prieglaudą 12 vargšų (6 vyrams ir 6 moterims) gyventi. Iš Dauspudės ir Janaukos dvarų vargšams išlaikyti kasmet turėjo būti skiriamos 8 statinės rugių, 4 statinės grikių, 1 statinė žirnių, 1 paltis lašinių, pusė statinės druskos, 6 statinės avižų, 2 statinės miežių. Kiekvienais metais klebonas turėjo išskirti vargšams 12 lenkiškų auksinų. Prieglaudai užrašytas vienas valakas žemės. Klebonas įpareigotas rūpintis prieglauda ir prižiūrėti jos vargšus¹¹⁸. 1668 m. šios prieglaudos pastato stogas buvo kiauras. Liepta jį suremontuoti, prižiūrėti, kad prieglaudoje apsigyventų ne jauni ir sveiki, bet seni ir neįgalūs asmenys, vyrus ir moteris nurodyta apgyvendinti skirtinguose hipokaustuose (šildomuose kambariuose), reikalauta neapkrauti vargšų darbais¹¹⁹. 1700 m. vizitacijos duomenimis, klebonas prieglaudai nedavė maisto, todėl joje iš išmaldos gyveno tik penki vargšai. Jie buvo

¹¹⁴ 1668 m. vizitacija... l. 157.

¹¹⁵ 1700 m. vizitacija... l. 8v.

¹¹⁶ 1668 m. vizitacija... l. 150v.

¹¹⁷ 1700 m. vizitacija... l. 56v–57.

¹¹⁸ MAB, f. 43–204, l. 363.

¹¹⁹ 1668 m. vizitacija... l. 166v.

įpareigoti Mišių metu melstis už mirusius geradarius, ėjo velykų išpažinties ir Komunijos¹²⁰.

1668 m. minėta prieglauda Bakalariavoje, kurioje vargšai gyveno be jokios paramos, vien iš išmaldos¹²¹. Vėliau apie prieglaudos veiklą neužsimenama.

1674 m. prieglauda veikė Vižainyje. Vizitatorius prašė klebono pagerinti prieglaudos padėtį, neapkrauti vargšų sunkiais darbais, duoti jiems pavalgyti už atliktus darbus, nerėkti ant vargšų ir jų nemušti¹²². Į prieglaudą liepta priimti Vižainio gyventoją, kadaise buvusį bažnyčios geradarij Albertą Krajewskį (*Krajewski*)¹²³. 1700 m. užsiminta apie prieglaudą, veikusią be leidimo, taip pat nurodyta neapkrauti vargšų sunkiais darbais¹²⁴.

Visos kitos prieglaudos minimos tik nuo 1700 m. Vilkaviškio prieglauda, 1700 m. duomenimis, įkūrė našlė Malickienė (*Malicka*), tačiau prieglauda neturėjo fundacijos, todėl abiejų lyčių vargšai gyveno vien iš išmaldos, patarnavo bažnyčioje ir meldėsi už geradarius, ėjo išpažinties ir velykinės Komunijos¹²⁵. Remiantis 1700 m. duomenimis, Gražiškiuose buvo pastatyta nauja prieglauda (kainavusi 100 auksinų) vargšams¹²⁶.

1700 m. prieglauda įkurta Pilypave, tačiau be fundacijos, abiejų lyčių vargšai pragyveno iš išmaldos, elgetavo namuose, todėl nepatarnavo bažnyčiai, nors meldėsi už jos geradarius¹²⁷. Tais pačiais metais Lankeliškiuose gyvenę vargšai irgi pragyveno tik iš išmaldos ir patarnaudavo bažnyčiai¹²⁸. Analogiška situacija buvo ir Račkose: bažnyčios šone stovėjusioje prieglaudoje gyveno abiejų lyčių vargšai, patarnavo bažnyčioje ir meldėsi¹²⁹. Pajevonyje veikusi prieglauda 1700 m. taip pat neturėjo jokio turto ir išlaikymo, vargšai gyveno iš išmaldos, elgetaudavo namuose, todėl

¹²⁰ 1700 m. vizitacija... l. 88v.

¹²¹ 1668 m. vizitacija... l. 152–152v.

¹²² Jan Kurczewski, *op. cit.*, t. 3/1, s. 56.

¹²³ Kurczewski... l. 76–77.

¹²⁴ 1700 m. vizitacija... l. 31.

¹²⁵ *Ibid.*, l. 92–92v.

¹²⁶ *Ibid.*, l. 15v.

¹²⁷ *Ibid.*, l. 63.

¹²⁸ *Ibid.*, l. 37v.

¹²⁹ *Ibid.*, l. 81.

nepakankamai patarnaudavo bažnyčioje¹³⁰. Bartninkuose 1700 m. nebuvo oficialios prieglaudos, vargšai gyveno savo nameliuose, tačiau prirėmus patarnaudavo bažnyčiai. Reformavimo dekrete nurodyta atkreipti didesnę dėmesį į vargšus, kad jie elgtųsi kaip pridera ir kaip nurodyta¹³¹. Vištytyje prieglaudos nebuvo, tačiau 1700 m. nutarta paskirtoje vietoje ją pastatyti¹³².

1668 m. vizitacijos medžiagoje minimos tik Alvito, Prieraslio, Janaukos ir Bakarariavos prieglaudos, o 1700 m. užsimenama apie prieglaudas, veikusias Alvite, Prieraslyje, Janaukoje, Vižainyje, Vilkaviškyje, Gražiškiuose, Pilypave, Lankeliškiuose, Račkose, Pajevonyje; prieglaudą nutarta įkurti ir Vištytyje.

Taigi XVII a. pabaigoje prieglaudos veikė beveik visose Alvito dekanato parapijose. Pagrindinė klebono pareiga buvo sergėti prieglaudoje gyvenusių asmenų moralę, prieglaudos pastatą įrengti taip, kad vyrai ir moterys gyventų atskirai. Paprastai prieglaudų gyventojai patarnaudavo klebono ūkyje ir bažnyčioje, skambindavo varpais. Siekta, kad vargšai nebūtų apkrauti pernelyg didelėmis pareigomis, kad su jais būtų žmoniškai elgiamasi, jie nebūtų mušami ar kitais būdais ujami. Prieglaudos buvo neturtingos, dauguma jų neturėjo specialių fundacijų, tad klebonui tekdavo atiduoti vargšams dalį maisto nuo savo stalo, kad šiems nereikėtų elgetauti. Tačiau iš tiesų klebono skirto maisto nepakako, vargšai elgetaudavo. Prieglaudų gyventojai turėjo būti pamaldūs, eiti velykinės išpažinties ir Komunijos, melstis už bažnyčių fundatorius bei geradarius ir kalbėti Rožinį.

* * *

1667 m. Andrusovo paliaubų sutartimi baigėsi LDK ir Lenkijos karas su Rusija. 1668 m. atlikta Alvito dekanato parapijų vizitacija atskleidė karo padarinius Katalikų bažnyčios parapijoms. Vėlesnės 1674 m. ir 1700 m. vizitacijos byloja, kaip regione klostėsi bažnyčių materialinė padėtis ir vyko sielovada.

Miškingame Alvito dekanate buvo gana daug kokybiškos medienos, tad ji pasirinkta pagrindine bažnyčių statybine medžiaga. Visos dekanato

¹³⁰ *Ibid.*, l. 39.

¹³¹ *Ibid.*, l. 43–43v.

¹³² *Ibid.*, l. 49.

bažnyčios medinės, išskyrus fechverkiniu būdu sumūrytą Račkų bažnyčią. 1674 m. duomenimis, iš medinių bažnyčių visoje LDK gražiausia buvo Janaukos parapiinė bažnyčia. 1668 m. visos be išimties bažnyčios turėjo tris altorius, o 1700 m. kai kuriose bažnyčiose altorių skaičius padidėjo iki penkių, atsirado koplyčių.

1668 m. dekanate trūko dvasininkų. Trys dvasininkai, pažeisdami Tridento reikalavimus, valdė po dvi parapijas, neturėdami pagalbininkų – vikarų. 1700 m. padėtis ženkliai pagerėjo, kiekviena parapija turėjo po kleboną, kai kurie jų išlaikė vikarus. Rūpintasi, kad klebonai mokėtų vietos gyventojų (lietuvių) kalbą, laikytųsi Tridento susirinkimo nuostatų dėl sielovados, atlaikytų nustatytą skaičių mišių, neteiktų sakramentų ir neaukotų mišių viešosiose vietose, privačiose valdose ir pan. Parapijose buvo populiarius Švč. Mergelės Marijos garbinimas, giedotas Rožinis ir Kurstas (Švč. Mergelės Marijos valandos). Dekanate minimi trys stebuklais garsėję Švč. Mergelės Marijos paveikslai. 1668 m. Alvite veikė Šv. Onos bažnytinė brolija, Pilypave ir Prieraslyje po karų savo veiklą atnaujino XVII a. pirmojoje pusėje įkurta Angelo Sargo brolija, minimos Švč. Rožinio brolijos Bakalariavoje ir Vižainyje.

XVII a. antrojoje pusėje ypač daug dėmesio skirta parapiinių mokyklų steigimui ir išlaikymui, nes jos buvo labai svarbios katekizuojant visuomenę. Pagrindinis parapiinių mokyklų tikslas buvo mokyti tikėjimo tiesų bei mokslų pradmenų. Tačiau dėl lėšų stygiaus, klebonų bei gyventojų abejingumo ir kitų priežasčių mokyklų dekanate veikė mažiau nei norėjo bažnytinė vyresnybė. 1668 m. mokyklos veikė tik Alvite ir Pilypave, vėliau su pertrūkiais minimos Vištytyje ir Račkose, o 1700 m. veikė Alvite, Janaukoje, Vilkaviškyje, Vižainyje ir Lankeliškiuose.

Dekanate veikė gerokai daugiau prieglaudų nei mokyklų, nes karo nualintoje visuomenėje buvo stiprus karitatyvinės globos poreikis. Sutvarkytos pagal Tridento susirinkimo nurodymus, 1668 m. prieglaudos veikė Alvite, Prieraslyje, Janaukoje, Bakalariavoje, o 1700 m. – beveik kiekvienoje parapijoje, išskyrus Bartninkus, Vištytį ir Bakalariavą. Reikalauta vargšus tinkamai aprūpinti, neapkrauti sunkiais darbais. Prieglaudų gyventojai pagal išgales patarnaudavo bažnyčioje ir meldavosi už geradarius.

Tyrimas parodė, kad XVII a. pabaigoje po karo atsigavusi visuomenė ir Bažnyčia stiprėjo ir galėjo kokybiškai pasirūpinti parapijomis, tiek jų materialine padėtimi, tiek sielovada.

THE PARISHES OF THE ALVITAS DEANERY IN THE SECOND HALF OF THE 17TH C.

Vaida Kamuntavičienė

Summary

Based on the materials of the visitations to the Alvitas deanery in 1668, 1674 and 1700 and the founding privileges of the churches, the article reveals the situation of the Catholic Church parishes in the Alvitas deanery of the Vilnius diocese in the second half of the 17th c., after the war with Russia (and Sweden) in 1654–1667 and the first occupation in the history of the Grand Duchy of Lithuania (GDL).

Research showed that the first parishes in this wooded region began to be created only at the beginning of the 16th c. The chronological order of the granting of the foundation privileges was the following: Bakalariava (about 1520), Janauka (about 1556), Račkai (about 1558), Vištytis (about 1566), Prieraslis (1571), Pilypavas (1571), Pajevonis (1589), Gražiškiai (1596), Lankeliškiai (1609), Alvitas (1617), Vilkaviškis (1623), Vižainis (1652), Bartninkai (1663). Because the deanery was being founded in the lands of the King of Poland and the Grand Duke of Lithuania, it played an important role in forming and strengthening the churches in this region.

As the region had sufficient quality wood, it was chosen as the main construction material for the churches. All the churches of the deanery are wooden except for the brick in the Prussian manner church of Račkai. According to the data of 1674, the most beautiful of the wooden churches in the deanery was the parish church of Janauka. In 1668 all of the churches without exceptions had three altars, while in 1700 the number of altars in some churches increased up to five and chapels appeared.

In 1668 a shortage of priests was felt in the deanery. Violating the Trent requirements three clergymen ruled two parishes without having a helper – a vicar. In 1700 the situation was considerably better, every parish had its pastor and some of them also supported vicars. There was a concern that the pastor would know the language of the local population (Lithuanian), would adhere to the regulations of the Council of Trent for pastoral ministry, would perform the required number of masses, would not administer the sacraments or offer masses in public places, in private estates, etc. In the parishes the worship of the Blessed Virgin Mary was popular with the singing of the Rosary and the Hours of the Blessed Virgin Mary. In the deanery three paintings of the Blessed Virgin Mary were mentioned as miraculous. In 1668 the Saint Anne Church Brotherhood was active in Alvitas, in Pilypavas and Prieraslis after the wars the Guardian Angel Brotherhood restored

its activities in the first half of the 17th c., the Holy Rosary Brotherhood is mentioned in Bakalariava and Vižainis.

Especially great attention in the second half of the 18th c. was devoted to the founding and maintenance of parish schools because they were important assistants in teaching the catechism. The fundamental goal of the parish schools was to teach the articles of faith and the foundations of science. However, due to the lack of funds, the indifference of the pastors and people, or other reasons there were fewer schools in the deanery than the church authorities desired. In 1668 there were schools only in Alvitas and Pilypavas, later with interruptions also in Vištytis and Račkai, while in 1700 they were active in Alvitas, Janauka, Vilkaviškis, Vižainis, and Lankeliškiai.

There were significantly more shelters in the deanery because there was a strong need for a community shelter in the war exhausted society. Shelters, in accordance with the instructions of the Council of Trent, were active in Alvitas, Prieraslis, Janauka, and Bakalariava in 1668 and in practically every parish except for Bartninkai, Vištytis and Bakalariava in 1700. There were orders that the poor would be suitably sheltered, not burdened by hard work. The residents of the shelters according to their means served in the church and prayed for benefactors.